

DOI <https://doi.org/10.36719/2707-9317/117/107-114>

Fiscal incentive mechanisms for increasing the attractiveness of foreign investments in the post-conflict territories of Azerbaijan

Javanshir Burhanzadeh

Junior Researcher at the Scientific Center “Restoration of Post-conflict Territories” of the Institute of Economics, Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan;

Lecturer at Baku Business University;

PhD student at the Institute of Economics

E-mail: j.burhanzada@economy.science.az

<https://orcid.org/0009-0006-0285-3754>

Abstract: Following the restoration of the territorial integrity of the Republic of Azerbaijan, a new stage of development has begun in the economic regions of Karabakh and East Zangezur. The socio-economic revival and sustainable development of these territories are possible not only through state investments but also through the inflow of private and foreign capital. Fiscal incentive mechanisms play a crucial role in shaping a favorable investment climate. This article provides an in-depth analysis of the fiscal instruments that can be applied to attract foreign investment to Azerbaijan's post-conflict territories. Within the context of international experience, the role of tax exemptions, subsidies, customs privileges, and insurance mechanisms is evaluated. The research shows that fiscal mechanisms are critical not only for economic development but also for ensuring social stability and reintegration. The paper examines Azerbaijan's current legal and economic framework in this area, investor risk factors, legal stability issues, and transparency criteria, and provides specific recommendations to address the main challenges facing foreign investors. Examples of successful fiscal incentive mechanisms applied in various countries around the world are also presented.

Keywords: foreign investment, post-conflict territories, international experience, economic recovery, fiscal policy, fiscal incentive mechanisms, tax exemptions.

Azərbaycanın post-konflikt ərazilərinə xarici investisiyaların cəlbediciliyini artırmaq üçün fiskal təşviq mexanizmləri

Cavanşir Burhanzadə

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutunun “Post-konflikt ərazilərin bərpa” Elmi Mərkəzinin kiçik elmi işçisi, Bakı Biznes Universitetinin müəllimi,

İqtisadiyyat İnstitutunun doktorantı

E-mail: j.burhanzada@economy.science.az

<https://orcid.org/0009-0006-0285-3754>

Xülasə: Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün bərpa olunması ilə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında yeni bir inkişaf mərhələsi başlanmışdır. Bu ərazilərin sosial-iqtisadi dirçəlişi və dayanıqlı inkişafı yalnız dövlət investisiyaları ilə deyil, eyni zamanda özəl və xarici investisiya axını ilə mümkündür. İnvestisiya mühitinin formalaşmasında isə fiskal təşviq mexanizmlərinin mühüm rolu vardır. Bu məqalədə Azərbaycanın post-konflikt ərazilərinə xarici investisiyaların cəlb edilməsi üçün tətbiq oluna biləcək fiskal alətlər geniş şəkildə təhlil olunur. Beynəlxalq təcrübə kontekstində vergi güzəştləri, subsidiyalar, gömrük imtiyazları və sığorta mexanizmlərinin rolu qiymətləndirilir. Tədqiqat göstərir ki, fiskal mexanizmlər təkcə iqtisadi inkişaf üçün deyil, həmçinin sosial sabilliyin və reinteqrasiyanın təmin olunmasında da həlledici əhəmiyyətə malikdir. Məqalədə bu istiqamətdə Azərbaycanın mövcud hüquqi və iqtisadi çərçivəsi, investor riskləri, hüquqi sabitlik məsələləri və şəffaflıq meyarları araşdırılmış, xarici investisiyanın qarşısında duran əsas çağırışlara dair konkret tövsiyələr verilmişdir. Bir sıra dünya ölkələrinin uğurla tətbiq etdikləri fiskal təşviq mexanizmlərindən nümunələr göstərilmişdir.

Açar sözlər: xarici investisiya, post-konflikt ərazilər, beynəlxalq təcrübə, iqtisadi bərpa, fiskal siyasət, fiskal təşviq mexanizmləri, vergi güzəştləri.

Giriş

Münaqişə sonrası dövrdə iqtisadi bərpa və inkişaf dövlətlərin qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biridir. Azərbaycanın Qarabağ və ətraf əraziləri 30 ilə yaxın davam edən erməni işğalından azad edildikdən sonra bu bölgənin sosial-iqtisadi reinteqrasiyası və dayanıqlı inkişafı ölkənin əsas prioritetlərindən birinə çevrilmişdir. 2020-ci ilin noyabrında baş vermiş hərbi-siyasi dönüş, sadəcə ərazi bütövlüyünün bərpası ilə yekunlaşmadı, eyni zamanda yeni iqtisadi imkanlar, regional inteqrasiya perspektivləri və xarici sərmayə üçün münbit şərait yaratdı. Lakin post-konflikt ərazilərin iqtisadi canlanması üçün dövlətin təkcə infrastruktur və sosial layihələrlə deyil, həm də məqsədyönlü fiskal təşviq mexanizmləri ilə investorları stimullaşdırması zəruridir. Dünyada müxtəlif post-münaqişə bölgələrinin inkişaf təcrübəsi göstərir ki, fiskal təşviqlər – vergi güzəştləri, subsidiyalar, investisiya krediti, gömrük imtiyazları və dövlət zəmanətləri – iqtisadi fəallığın canlandırılmasında mühüm rol oynayır. Ruanda, Kosova, Kolumbiya və Bosniya-Herseqovina kimi ölkələrdə dövlətin tətbiq etdiyi fiskal alətlər sayəsində münaqişədən sonra xarici investisiyaların həcmi əhəmiyyətli dərəcədə artmış, regionlar modern istehsalat və xidmət mərkəzlərinə çevrilmişdir. Azərbaycanın bu təcrübələrdən faydalanaraq Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə daha çevik, şəffaf və investormərkəzli fiskal sistem qurması həm daxili sahibkarlar, həm də beynəlxalq investorlar üçün inamlı iqtisadi mühit formalaşdırmağa bilər. Bununla yanaşı, nəzərə almaq lazımdır ki, Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun bərpası təkcə iqtisadi məsələ deyil, həm də sosial ədalətin, regional təhlükəsizliyin və milli birliyin təmin olunması baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır. Əhalinin geri dönüşü, dayanıqlı məşğulluğun təmin olunması, kənd təsərrüfatı və sənaye potensialının bərpası, yeni texnologiyaların tətbiqi – bütün bu faktorlar fiskal siyasət vasitəsilə dəstəklənməlidir. Bu kontekstdə fiskal təşviqlərin optimal dizaynı – yəni həm effektiv, həm şəffaf, həm də ədalətli olması – dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindən biri olmalıdır. Məqalənin məqsədi Azərbaycanın post-konflikt ərazilərində xarici və daxili investisiyaların cəlb ediciliyini artırmaq üçün fiskal təşviq mexanizmlərini analiz etmək, beynəlxalq təcrübələr əsasında təkliflər formalaşdırmaq və Azərbaycanın mövcud hüquqi-institusional mühitində bu alətlərin tətbiq imkanlarını qiymətləndirməkdir.

Əsas hissə

Fiskal təşviq mexanizmləri müasir iqtisadiyyatların inkişafında, xüsusilə post-konflikt dövrlərdə iqtisadi dirçəlişi stimullaşdırmaq məqsədilə geniş istifadə olunan əsas alətlərdən biridir. Xüsusilə müharibədən və ya silahlı qarşıdurmadan zərər çəkmiş regionlarda iqtisadi fəallığın bərpa, yerli sahibkarlığın təşviqi, xarici investorların cəlb olunması və vergi bazasının genişləndirilməsi üçün effektiv fiskal siyasət mexanizmləri zəruri sayılır. Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad olunmuş əraziləri də bu kontekstdə xüsusi diqqət tələb edir. Qarabağ və ətraf rayonlar uzun illər boyunca iqtisadi fəaliyyətin dayandığı və infrastrukturun dağıdıldığı bölgələr olmuşdur. Bu səbəbdən burada tətbiq ediləcək fiskal təşviq alətləri yalnız vergi güzəştləri ilə məhdudlaşmamalı, həm də subsidiya, investisiya stimulu, dövlət zəmanətləri, güzəştli kreditləri də əhatə etməlidir.

Beynəlxalq təcrübəyə nəzər saldıqda görmək olar ki, bir çox ölkələr bu cür mexanizmləri uğurla tətbiq etmiş və yüksək xarici investisiya fəallığı səviyyəsinə çatmağa nail olmuşdur. İrlandiya 1990-cı illərdə xarici investisiyaları cəlb etmək məqsədilə çoxsaylı fiskal təşviqlər tətbiq etmişdir. Bu təşviqlərə 12.5% səviyyəsində korporativ vergi, texnologiya şirkətləri üçün tədqiqat və inkişaf xərclərinin vergi güzəştləri, həmçinin regionlara sərmayə yatıran investorlar üçün torpaq vergisindən azadolma daxildir. Xüsusilə də innovativ sahələrdə tətbiq olunan vergi güzəştləri İrlandiyaya “Avropa Texnologiya Mərkəzi” statusunu qazandırdı. İrlandiyada tətbiq olunan “*R&D Corporation Tax Credit*” (“*Tədqiqat və İnkişaf Korporativ Vergi Krediti*”) müəssisələrə 30% vergi krediti kimi bir imtiyaz təklif edir [1]. Həmçinin güzəştli ödəniş sistemi ilə bu vergi kreditlərini üç illik dövr ərzində hissə-hissə ödəyə bilirlər: birinci il - 50%, ikinci il - 30%, üçüncü il - 20% [2]. Məhz bu kimi mütərəqqi fiskal rıçaqların tətbiqi ilə Google, Facebook kimi global texnologiya nəhəngləri İrlandiyaya sərmayə qoymağa başladılar. Eyni yanaşma ölkəmiz üçün də aktualdır: “Ağıllı kənd” konsepsiyası Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə tətbiq edilməkdədir. Bu baxımdan İrlandiya nümunəsini əsas alaraq post-konflikt ərazilərdə fiskal təşviqlərin bu sektora fokuslanmasının strateji əhəmiyyət daşıdığını deyə bilərik.

Cənubi Koreya, Koreya müharibəsindən (1950-1953) sonra demək olar ki, tamamilə dağıdılmış bir iqtisadiyyatdan texnoloji supergücə çevrilmişdir. Bu inkişafın əsasını dövlət tərəfindən tətbiq edilmiş geniş fiskal təşviq mexanizmləri təşkil etmişdir. 1960-cı illərdə Cənubi Koreya hökuməti “*İxracə yönəlik sənayeləşmə*” konsepsiyasını qəbul etdi və bu çərçivədə ixrac yönümlü müəssisələrə torpaq vergisindən azadolma, idxal avadanlığı üçün gömrük rüsumlarının ləğvi və vergi tətilləri tətbiq olunmuşdur. Bu dövrdə Cənubi Koreya hökuməti Amerika Birləşmiş Ştatlarının iqtisadi yardımlarından da faydalanaraq sənaye sektorunu gücləndirdi və dövlətin iqtisadiyyata aktiv müdaxiləsi ilə sürətli inkişafı təmin etdi. Bütün bunlar ölkənin texnoloji supergücə çevrilməsinə və Samsung, Hyundai, LG kimi global şirkətlərin yaranmasına töhfə verdi [3]. Azərbaycanın post-konflikt regionlarında fiskal təşviq mexanizmlərinin tətbiqi təkcə birbaşa investisiya cəlbə ilə məhdudlaşmamalı, bununla bərabər yerli müəssisələrin təşəbbüskarlığını stimullaşdırmağa da xidmət etməlidir. Bu baxımdan Polşanın 1990-cı illərdə keçdiyi transformasiya modeli mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Polşa keçid dövründə özəlləşdirmə ilə paralel olaraq, bölgələrdə yerləşən yeni müəssisələrə 10 illik gəlir vergisi güzəştləri, sosial sığorta haqlarının azaldılması və işə götürülən hər yeni işçiye görə dövlət subsidiyası vermişdir [4].

Azərbaycanın azad olunmuş ərazilərində də əhalinin işə cəlbə üçün bənzər mexanizmlər, məsələn, məşğulluq üzrə fiskal təşviqlər – hər bir yeni iş yeri üçün dövlət tərəfindən vergi endirimləri, əmək haqqına əlavə subsidiya və ya sosial sığorta ödənişlərinin dövlət tərəfindən qarşılandığı sistem tətbiq edilə bilər. Hazırda Azərbaycanın Qarabağ bölgəsində “Ağıllı kənd” və “Ağıllı şəhər” layihələri həyata keçirilir. Bu layihələr müasir texnologiyalarla təchiz olunmuş, rəqəmsal idarəetməyə əsaslanan yeni urbanizasiya modelini nəzərdə tutur. Bu kontekstdə tətbiq ediləcək fiskal təşviqlər ən azı iki səviyyədə dizayn edilməlidir:

1. Burada fəaliyyət göstərəcək müəssisələrə vergi və gömrük güzəştləri;
2. İnnovativ texnologiyalara sərmayə qoyan investorlar üçün xüsusi stimullar.

“Green Bond”lar və ya “ESG Təşviqləri” (Environmental, Social and Governance) kimi yeni nəsil fiskal alətlər tətbiq edilə bilər ki, bu da ekoloji davamlılıq prinsiplərinə uyğun layihələrin maliyyələşdirilməsini təşviq edir. “Green Bond”lar və “ESG Təşviqləri” ekoloji davamlılıq

prinsiplərinə uyğun layihələrin maliyyələşdirilməsini təşviq edən yeni nəsil fiskal alətlərdir.

- **Green Bondlar.** Bu maliyyə alətləri yalnız ekoloji layihələr üçün istifadə olunur. Məsələn, bərpa olunan enerji, enerji səmərəliliyi, dayanıqlı infrastruktur və iqlim dəyişikliklərinə uyğunlaşma kimi sahələrdə investisiyaları maliyyələşdirir.

- **ESG Təşviqləri.** Şirkətlərin ekoloji, sosial və idarəetmə (Environmental, Social, Governance - ESG) prinsiplərinə uyğun fəaliyyət göstərməsini təşviq edən mexanizmlərdir. ESG fondları son illərdə sürətlə böyüyüb və investorlar bu sahəyə daha çox maraq göstərir.

Avropa regionunda ESG fondlarının aktivləri 2020-ci ildə 2015-ci il ilə müqayisədə 170%, Green Bondların həcmi isə yeddi dəfə artmışdır [11]. Bu alətlər ekoloji layihələrin maliyyələşdirilməsini artırmaqla yanaşı, şirkətlərin korporativ məsuliyyətini gücləndirir və davamlı inkişaf məqsədlərinə uyğun investisiyaları təşviq edir. Bu təşviq mexanizmləri beynəlxalq donor təşkilatların və inkişaf banklarının da marağını cəlb edə bilər. Beynəlxalq təcrübədə fiskal təşviq mexanizmləri müxtəlif formalarda tətbiq edilə bilər: vergi güzəştləri, investisiya kreditləri, risk zəmanətləri, dövlət subsidiyaları və s. Azərbaycanın qanunvericiliyi yerli biznes subyektləri və xarici investorlar üçün müəyyən güzəşt mexanizmləri özündə ehtiva etsə də, bunların Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları üçün ayrıca, lokal kontekstdə hazırlanması daha məqsədəuyğun olardı.

Bunu əsas alaraq deyə bilərik ki, Vergi Məcəlləsinə *“Azad edilmiş ərazilərdə investisiya təşviqi”* adlı ayrıca maddə əlavə edilə bilər. Bu maddə aşağıdakı müddəaları özündə ehtiva edəcəkdir:

1. *10 ilədək gəlir vergisindən azadolma* – investorların uzunmüddətli planlar qurmasına və kapital yatırımlarını artırmasına imkan yaradır.

2. *Torpaq və əmlak vergisinin sıfırlanması* – regionda yeni müəssisələrin qurulmasını təşviq edir və infrastruktur inkişafını dəstəkləyir.

3. *Yerli resursların istifadəsinə görə subsidiyalar* – yerli istehsalın gücləndirilməsinə və daxili bazarın inkişafına töhfə verir.

4. *İxrac əməliyyatlarında gömrük rüsumlarının sıfırlanması* – regionda istehsal olunan məhsulların beynəlxalq bazarlara çıxışını asanlaşdırır və ixracı stimullaşdırır.

Bu tip təşviqlər xarici investisiya cəlbi ilə birlikdə post-konflikt ərazilərimizdə yerli istehsalın formalaşmasını sürətləndirə bilər. Həmçinin qeyd etməliyik ki, fiskal təşviqlər dayanıqlı və səmərəli iqtisadi inkişafın təminatçısı olmaqla bərabər, dövlətin büdcə yükünü də balanslaşdırmalıdır. Buna görə də təşviq mexanizmləri nəticəyönümlü və mərhələli şəkildə həyata keçirilməlidir. Dünya Bankının təklif etdiyi *“Sunset Clause”* mexanizmi bu baxımdan faydalı nümunədir. Fiskal güzəştlərin müəyyən müddət üçün tətbiqi və onların mütəmadi olaraq təsir analizinə əsasən uzadılması və ya dayandırılmasını özündə ehtiva edən mexanizm həm şəffaflıq, həm də effektivliyin qiymətləndirilməsini təmin edir. Ölkəmizin post-konflikt əraziləri üçün bu mexanizmlərin beynəlxalq təcrübələrdən yararlanaraq yerli realılıqlara uyğunlaşdırılması, hüquqi və institusional çərçivədə dayanıqlı şəkildə tətbiqi vacibdir. Post-konflikt ərazilərdə fiskal təşviq mexanizmlərinin effektivliyi onların hüquqi və institusional çərçivədə dayanıqlı şəkildə tənzimlənməsindən birbaşa asılıdır. Azərbaycanın qanunvericilik bazasında müxtəlif güzəşt alətləri mövcuddur. Xüsusilə 2016-cı ildə qəbul olunmuş *“İnvestisiya Təşviqi Sənədi”* sistemi vasitəsilə investorlar müəyyən fəaliyyət sahələri üzrə 7 il müddətinə gəlir və mənfəət vergisindən 50%, əmlak və torpaq vergilərindən isə tam azad olunurlar. Həmçinin texniki avadanlıqların idxalında ƏDV və gömrük rüsumu sıfırlanır. Bu yanaşma artıq müəyyən nəticələr vermiş və müxtəlif regionlarda aqroparklar, sənaye zonaları formalaşmışdır. İqtisadiyyat Nazirliyinin verdiyi məlumatlara əsasən hazırlanmış Cədvəl 1-də investisiya təşviqi sənədlərinə dair ümumi statistika təsvir edilmişdir. Bu sahələrə sənaye məhəllələri, aqroparklar və turizm-rekreasiya zonaları daxil edilir. İnvestisiya təşviqi mexanizminə edilən son dəyişikliklərə əsasən, 2023-cü ilin 1 yanvar tarixindən başlayaraq üç il müddətində müəyyən sahələrdə həyata keçiriləcək layihələr üçün investisiya təşviqi sənədi təqdim ediləcəkdir. Bakı, Sumqayıt, Gəncə şəhərləri, Abşeron rayonu və işğaldan azad olunmuş ərazilər bu mexanizmin tətbiq dairəsindən kənarda saxlanılmışdır.

Yeni mexanizmə daxil olan sahələrə ekoloji nöqteyi-nəzərdən tullantıların təkrar emalı fəaliyyəti əlavə edilib, həmçinin turizm sahəsinin fəaliyyət növləri genişləndirilmişdir.

Cədvəl 1. 2025-ci il 1 fevral tarixinədək təqdim edilmiş investisiya təşviqi sənədlərinə dair ümumi statistika

Məqam	Ədəd	Faiz
Ümumilikdə təqdim edilmiş investisiya təşviqi sənədləri	603	
Təqdim edilmiş sənədlərin sahələr üzrə bölgüsü		
- Sənaye sahəsi	376	62,4%
- Kənd təsərrüfatı sahəsi	205	34,1%
- Logistika sahəsi	11	1,8%
- Turizm sahəsi	11	1,7%
Təqdim edilmiş sənədlərin şəhər və regionlar üzrə bölgüsü		
- Bakı şəhəri və ətraf qəsəbələr	78	13%
- Regionlarss	525	87%
Yerli istehsala yatırılacaq investisiya məbləği	7,2 milyard manat	-
Açılması nəzərdə tutulan iş yerləri	43,300+	-

Mənbə: <https://www.economy.gov.az/az/page/itm> əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Bu dəyişikliklər regionların inkişafına və ölkənin investisiya potensialının artırılmasına yönəlmişdir. “*İnvestisiya Təşviqi Sənədi*” sənədin əldə edildiyi tarixdən başlayaraq 7 il müddətində keçərliliyi və Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində və “*Gömrük tarifi haqqında*” qanunda müəyyən edilmiş güzəştləri əldə etməyə imkan verir [5]. Lakin bu sənədin post-konflik ərazilərimiz üçün nəzərdə tutulmaması və investorların institusional təminat (*hüquqi müdafiə, mülkiyyət hüquqlarının tanınması, uzunmüddətli torpaq icarəsi müqavilələri və mübahisələrin həllində sürətli arbitraj*) mexanizmləri ilə təşviq olunmaması Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları üçün ayrıca modifikasiyanı zəruri edir. Bu baxımdan Azərbaycanda fiskal rıçaqların tətbiqini əsas alan müvafiq hüquqi baza əsasında “**Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında Xüsusi İqtisadi Rejim**” adlı qanunun qəbul edilməsi xüsusi önəm kəsb etməklə zərurət halını almışdır. “**Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında Xüsusi İqtisadi Rejim**” qanununun qəbul edilməsi, Azərbaycanın bu ərazilərində sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi, yerli və xarici sərmayədarların cəlb edilməsi məqsədilə mühüm bir addım olacaqdır.

Belə bir hüquqi mexanizmin tətbiqi, beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq geniş fiskal güzəştləri əhatə edə bilər. Bu qanun çərçivəsində aşağıdakı **fiskal güzəştlər və stimullar** nəzərdə tutula bilər.

1. Vergi güzəştləri

➤ *Mənfəət vergisindən azadolma* – Yeni yaradılan və ya qeydiyyatdan keçmiş müəssisələr üçün 5-10 il müddətinə mənfəət vergisindən tam və ya qismən azadolma.

➤ *Əlavə Dəyər Vergisi (ƏDV) güzəştləri* – İdخال olunan əsas istehsal avadanlıqlarına və texnologiyalara ƏDV-dən azadolma.

➤ *Əmlak və torpaq vergisindən azadolma* – Müəyyən müddətə (məsələn, 10 il) bu vergilərin tətbiq edilməməsi və ya aşağı faizlə tətbiqi.

➤ *Gəlir vergisində güzəştlər* – Regionda işləyən işçilər üçün gəlir vergisinin azaldılması və ya tam azadolma.

2. Gömrük rüsumları üzrə güzəştlər

➤ Regionda istehsal fəaliyyətinə yönəlmiş layihələr üçün xammal, avadanlıq və texnoloji qurğuların gömrük rüsumlarından azad edilməsi.

➤ İxrac yönümlü məhsulların gömrük prosedurlarında sadələşdirmə və ekspres rejimlərin tətbiqi.

3. Sosial sığorta və işçi xərclərində güzəştlər

➤ İşəgötürənlərin sosial sığorta haqları üzrə güzəştlər alması – bu, işəgötürənlərin əməliyyat xərclərini azaldır.

➤ Regionda çalışan əməkdaşlar üçün gəlir vergisi və sığorta ödənişlərinin subsidiyalandırılması.

4. İnvestisiyaların qorunmasında hüquqi təminatlar

➤ **Mülkiyyət hüquqlarının zəmanəti** – dövlətin investorların mülkiyyətinə müdaxilə etməyəcəyinə dair hüquqi zəmanət.

➤ **Arbitraj mexanizmi** – investisiya mübahisələrinin beynəlxalq arbitraj vasitəsilə həlli hüququ.

Dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığı (DÖST) mexanizmləri də post-konflikt ərazilərdə fiskal təşviqlərin effektivliyini artıran mühüm alətlərdəndir. Dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığı (DÖST) post-konflikt ərazilərimizdə iqtisadi inkişafı sürətləndirmək və investorları cəlb etmək üçün mühüm mexanizmlərdən biri kimi çıxış edə bilər.

Azərbaycanda bu sahə üzrə hüquqi baza mövcuddur və dövlət xidmətlərinin göstərilməsi, infrastrukturun yaradılması və idarə edilməsi üçün özəl sektorla əməkdaşlıq nəzərdə tutulur. İşgaldan azad edilmiş ərazilərimizdə iqtisadi canlanmanın sürətləndirilməsi üçün DÖST mexanizmləri çərçivəsində vergi və gömrük güzəştləri, investisiya təşviqi və maliyyə dəstəyi kimi alətlər tətbiq edilir. Bu yanaşma Türkiyənin “*Yatırım Teşvik Sistemi*” - “*İnvestisiya Təşviq Sistemi*”-nə bənzəyir. Burada strateji əhəmiyyətli layihələrə dövlət-özəl tərəfdaşlığı ilə dəstək verilir, infrastruktur xərcləri dövlət tərəfindən qarşılır, gəlir vergisi isə 10 ilədək dondurulur və layihənin kommersiya riski dövlət tərəfindən qismən təmin edilir [6]. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları enerji imkanlarına görə yüksək potensiala malikdir. Burada DÖST mexanizmi tətbiq etməklə dövlət ilk mərhələdə infrastruktur xərclərini öz üzərinə götürə, sonrakı mərhələdə isə özəl sektora transfer edə bilər. Bu həm investor marağını artırır, həm də dövlət büdcəsinə düşən ilkin yükü azaldır. Bundan başqa, fiskal təşviqlər müstəqil audit və hesabatlılıq çərçivəsində həyata keçirilməlidir. Çünki vergi və maliyyə güzəştləri sui-istifadəyə açıq sahələrdəndir. Bu baxımdan İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının – İƏİT (OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development) “*Vergi Xərclərinin İdarəetmə Çərçivəsi*” (“*Tax Expenditure Governance Framework*”) adlı yanaşması bizim üçün önəmli təcrübə hesab oluna bilər. Bu çərçivə təşviq alətlərinin illik auditini, təsir qiymətləndirməsini və parlament hesabatlılığını nəzərdə tutur [7]. Bu modelə uyğun olaraq hər il azad olunmuş ərazilərdə tətbiq olunan fiskal təşviqlərin effektivliyini qiymətləndirən hesabatlar hazırlana və ictimaiyyətə təqdim oluna bilər. Bununla da həm şəffaflıq təmin ediləcək, həm də təşviqlərin dəyişən iqtisadi şərtlərə uyğun yenidən dizayn edilməsi mümkün olacaqdır. Qarabağ üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyan fiskal alətlərdən biri də investisiya zəmanətləri və sığorta mexanizmləridir.

Dünya Bankı qrupuna daxil olan “*Multilateral Investment Guarantee Agency*” – “*Çoxsəviyyəli İnvestisiya Zəmanəti Agentliyi*” müxtəlif ölkələrdə investorlara siyasi risklərdən qorunma təmin edən zəmanətlər verir. Bu alət Bosniya və Herseqovina, Kosova və Ruandada uğurla tətbiq olunmuş və nəticədə post-konflikt regionlara əhəmiyyətli sərmayələr cəlb olunmuşdur. MIGA 2024-cü ildə Balkan regionunda kiçik və orta müəssisələrə və iqlim layihələrinə kredit verilməsini artırmaq üçün 770 milyon avro məbləğində zəmanət təqdim etmişdir [8]. Bundan əlavə, 2022-ci ildə Bosniya və Herseqovina və Serbiyada iqtisadi artımı və iş yerlərinin yaradılmasını dəstəkləmək məqsədilə 480 milyon avro həcmində əlavə zəmanətlər verilmişdir [9]. Azərbaycanın MIGA ilə əməkdaşlığı genişləndirərək Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə də fəaliyyət göstərən xarici investorlar üçün risk zəmanəti paketi hazırlaması investisiya mühitinin daha da cazibədar olmasına gətirib çıxara bilər.

Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikasının İxracın və İnvestisiyaların Təşviqi Agentliyi (AZPROMO) bu cür sığorta məhsullarını milli səviyyədə də formalaşdıraraq investorların etimadını artırmaqla bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, fiskal təşviqlərin yalnız vergi komponentinə fokuslanması bəzən effektiv nəticə vermir. Ona görə də bu alətlər digər iqtisadi təşviqlərlə – insan kapitalının inkişafı, infrastrukturun bərpa, texnoloji transferlər və logistika dəstəyi ilə tamamlanmalıdır. Post-konflikt ərazilərimizin mühüm bir hissəsinin hələ də minalarla çirklənmiş olması, infrastrukturun dağıdılmış olması (hazırda bərpa və yenidənqurma işləri böyük sürətlə davam edir) və demoqrafik boşluqlar fiskal siyasətin daha da kompleks olmasını tələb edir. Bu əsnada “*bərpa yönümlü fiskal təşviq*” anlayışı aktuallıq qazanır. Bu modelə əsasən, dövlət infrastruktur layihələri ilə yanaşı, sosial mənzillərin tikintisi, ekoloji təmiz enerji layihələri və bərpa olunan kənd təsərrüfatı təşəbbüslərinə

fiskal stimullar verir. Bu sahədə Norveçin tətbiq etdiyi “*Green Reconstruction Tax Credit*” sistemi bizim üçün əvəzsiz təcrübə olacaqdır. Bu sistemdə yaşıl layihələrə 15% investisiya krediti təqdim edilir və əlavə olaraq gəlir vergisindən 8 il müddətinə azadolma tətbiq olunur [10]. Azərbaycanın post-konflikt ərazilərində tətbiq olunacaq fiskal təşviq mexanizmləri yalnız iqtisadi deyil, həm də geosiyasi strateji məqsədlərə xidmət etməlidir. Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun bərpası sadəcə ölkədaxili iqtisadi prioritet deyil, həm də regional əməkdaşlıq və integrasiya imkanları baxımından böyük önəm kəsb edir. Zəngəzur dəhlizinin açılması ilə Azərbaycanın nəqliyyat və logistika potensialı əhəmiyyətli dərəcədə artacaqdır. Buna görə də fiskal təşviqlər həm region daxilində, həm də beynəlxalq əməkdaşlığa yönələn layihələr nəzərə alınmaqla hazırlanmalıdır.

Nəticə

Araşdırmalar və tədqiq olunan beynəlxalq təcrübələr əsasında bu nəticəyə gəlmək olar ki, post-konflikt ərazilərimizə xarici investisiyaların cəlb edilməsini artırmaq üçün təklif olunan fiskal mexanizmlər Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında iqtisadi dirçəlişin mühüm tərkib hissəsini təşkil edəcəkdir. Mövcud vəziyyət onu deməyə əsas verir ki, hökumətin bu istiqamətdə atdığı addımlar təqdirəlayiqdir, lakin daha geniş spektrli və fərdiləşdirilmiş fiskal təşviqlərə ehtiyac vardır. İlk növbədə, bu təşviqlər uzunmüddətli xarakter daşımali, hüquqi sabitlik və institusional şəffaflıqla müşayiət olunmalıdır. Post-konflikt ərazilər üçün xüsusi vergi və gömrük rejimlərinin tətbiqi, dövlət zamanətləri ilə müşayiət olunan investisiya layihələri, eləcə də beynəlxalq təşkilatların zamanət mexanizmlərinin integrasiyası regionda investor inamını artıracaq əsas amillər sırasındadır. Dünyada uğurla tətbiq olunan fiskal təşviq mexanizmlərinin təcrübəsi göstərir ki, təkcə vergi güzəştləri deyil, həmçinin sosial və ekoloji komponentlər, texnoloji inkişaf və infrastruktur dəstəyi ilə birlikdə kompleks yanaşma effektivdir.

Azərbaycanın daxili potensialı – gənc və enerjili işçi qüvvəsi, strateji nəqliyyat mövqeyi və enerji resursları – bu fiskal alətlərin effektiv tətbiqinə əlverişli zəmin yaradır. Bütün bunlarla yanaşı, qeyd edilməlidir ki, fiskal təşviqlərin səmərəliliyi yalnız onların tətbiqinə deyil, həm də düzgün monitoring, hesabatlılıq və ictimai nəzarət mexanizmlərinə bağlıdır. İƏİT və Dünya Bankının tövsiyələrinə əsasən, hər bir fiskal təşviq aləti illik qiymətləndirməyə cəlb olunmalı, təsir analizi aparılmalı və ictimaiyyətə açıq hesabatlarla müşayiət olunmalıdır. Bu model şəffaflıq və inamın əsas şərt olduğu post-konflikt ərazilərimizdə xüsusilə aktualdır. Nəticə etibarilə, işğaldan azad olunan bölgələrimizdə xarici investisiya fəaliyyətini artırmaq, habelə bu ərazilərin uğurlu reintegrasiyası və inkişafı üçün kompleks, çevik və strateji fiskal mexanizmlərə ehtiyac vardır. Bu siyasət həm milli prioritetlərə, həm də global iqtisadi reallıqlara uyğun təşkil olunmalı və dövlət tərəfindən uzunmüddətli strateji baxışla həyata keçirilməlidir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat / References

1. R&D Corporation Tax Credit: [Electronic resource] / Revenue Irish Tax and Customs. – November 18, 2024. URL: <https://www.revenue.ie/en/companies-and-charities/reliefs-and-exemptions/research-and-development-rd-tax-credit/index.aspx>
2. Corporate - Tax credits and incentives: [Electronic resource] / Worldwide Tax Summaries. – February 10, 2025. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/ireland/corporate/tax-credits-and-incentives>
3. Kim, K.S. The Korean miracle (1962-1980) revisited: myths and realities in strategy and development / K.S.Kim. – Notre Dame: Kellogg Institute, – 1991. – 63 p.
4. Reliefs, subsidies and the Polish Investment Zone: [Electronic resource] / Rödl & Partner. – September 27, 2022. URL: <https://www.roedl.pl/en/good-to-know/reliefs-subsidies-the-polish-investment-zone/>
5. İnvestisiya təşviqi mexanizmi: [Elektron resurs] / Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi. – Aprel 25, 2025. URL: <https://www.economy.gov.az/az/page/itm>
6. Yatırım Teşvik Sistemleri: [Elektron resurs] / T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. – Eylül 19, 2018. URL: <https://www.sanayi.gov.tr/destek-ve-tesvikler/yatirim-tesvik-sistemleri>
7. Tax Policy Reforms 2019: [Electronic resource] / Organisation for Economic Co-operation and Development. – September 5, 2019. URL: <https://www.oecd.org/en/publications/tax-policy-reforms-2019/>

reforms-2019_da56c295-en.html

8. MIGA Guarantees to Boost Lending to SMEs and Climate Projects in the Balkans: [Electronic resource] / Multilateral Investment Guarantee Agency. – June 5, 2024. URL:<https://www.miga.org/press-release/miga-guarantees-boost-lending-smes-and-climate-projects-balkans>
9. MIGA Bolsters Raiffeisen Bank's Lending in Bosnia & Herzegovina and Serbia: [Electronic resource] / Multilateral Investment Guarantee Agency. – December 23, 2022. URL:<https://www.miga.org/press-release/miga-bolsters-raiffeisen-banks-lending-bosnia-herzegovina-and-serbia>
10. Norwegian Carbon Credit Procurement Program: [Electronic resource]: Government.no. – January 29, 2024. URL:<https://www.regjeringen.no/en/topics/climate-and-environment/climate/norwegian-carbon-credit-procurement-program/id2415405/>
11. The performance and resilience of green finance instruments: ESG funds and green bonds: [Electronic resource]: European Central Bank. – November 9, 2020. URL:https://www.ecb.europa.eu/press/financial-stability-publications/fsr/focus/2020/html/ecb.fsrbox202011_07~12b8ddd530.en.html

Фискальные механизмы стимулирования для повышения привлекательности иностранных инвестиций в постконфликтные территории Азербайджана

Джаваншир Бурханзаде

Младший научный сотрудник Научного центра
«Восстановление постконфликтных территорий» Института экономики
Министерства науки и образования Азербайджанской Республики;
Преподаватель Бакинского университета бизнеса;
Аспирант Института экономики
E-mail: j.burhanzada@economy.science.az
<https://orcid.org/0009-0006-0285-3754>

Резюме: После восстановления территориальной целостности Азербайджанской Республики в экономических регионах Карабаха и Восточного Зангезура начался новый этап развития. Социально-экономическое возрождение и устойчивое развитие этих территорий возможны не только за счет государственных инвестиций, но и за счет притока частного и иностранного капитала. Механизмы налогового стимулирования играют решающую роль в формировании благоприятного инвестиционного климата. В данной статье представлен углубленный анализ налоговых инструментов, которые могут быть применены для привлечения иностранных инвестиций на постконфликтные территории Азербайджана. В контексте международного опыта оценивается роль налоговых льгот, субсидий, таможенных льгот и механизмов страхования. Исследование показывает, что налоговые механизмы имеют решающее значение не только для экономического развития, но и для обеспечения социальной стабильности и реинтеграции. В статье анализируются текущая правовая и экономическая база Азербайджана в этой области, факторы инвестиционного риска, вопросы правовой стабильности и критерии прозрачности, а также даются конкретные рекомендации по решению основных проблем, с которыми сталкиваются иностранные инвесторы. Также представлены примеры успешных механизмов налогового стимулирования, применяемых в различных странах мира.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, постконфликтные территории, международный опыт, экономическое восстановление, налоговая политика, механизмы налогового стимулирования, налоговые льготы.